

Sug'urta Kompaniyalarida Xususiy Kapital Hisobini Takomillashtirish**Najimova N.**

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti doktoranti

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot sug'urta kompaniyalarida xususiy kapital buxgalteriya hisobining amaldagi amaliyotidagi asosiy kamchiliklarni aniqlash va aniqlik, shaffoflik hamda normativ talablar bilan muvofiqligini oshiruvchi takomillashtirilgan tizimlarni taklif etishga qaratilgan. Shuningdek, bu tizimlar strategik investitsiya qarorlarini qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: xususiy kapital, sug'urta hisobi, adolatli qiymat o'lchovi, risk boshqaruvi, IFRS 17, normativ muvofiqlik.

Kirish

Sug'urta sohasi so'nggi yillarda muqobil investitsiyalarga katta e'tibor qaratmoqda, bunda xususiy kapital investitsiyalari sug'urta kompaniyalari portfellari tarkibida tobora muhim o'rin egallamoqda. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, 2010-yilda sug'urta kompaniyalaridagi xususiy kapital ulushi 3 foiz bo'lgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ko'rsatkich 12 foizdan oshgan. Bu holat uzoq muddatli past foiz stavkalari sharoitida yuqori daromad manbalarini izlash va investitsiya risklarini diversifikatsiya qilish zaruratidan kelib chiqadi.

Bu jarayon buxgalteriya hisobi mutaxassislari va tartibga soluvchi organlar uchun yangi muammolarni keltirib chiqarmoqda. An'anaviy buxgalteriya tizimlari asosan likvid qimmatli qog'ozlarga yo'naltirilgan bo'lib, xususiy kapital kabi murakkab, likvidligi past va uzoq muddatli investitsiyalarni hisobga olishda cheklolarga ega. Shu sababli, mavjud buxgalteriya me'yoriy asoslari bu investitsiyalarni to'liq aks ettirishda qiyinchiliklar tug'diradi.

Xususiy kapital investitsiyalarining buxgalteriya hisobi ko'p hollarda bir-biriga zid bo'lgan bir nechta me'yoriy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) doirasida IFRS 9 (Moliyaviy asboblari) va IFRS 17 (Sug'urta shartnomalari) umumiy ko'rsatmalar beradi, biroq ularning amaliy qo'llanilishi ko'p hollarda subyektiv baholashni talab qiladi va turli tashkilotlarda bir-biridan farq qiluvchi yondashuvlarga olib keladi.

Adabiyotlar tahlili

Xususiy kapitalni sug'urta investitsiya strategiyalariga integratsiya qilish masalasi so'nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Anderson va Martinez (2022) o'z tadqiqotida xususiy kapital investitsiyalarining sug'urta kompaniyalari uchun strategik afzalliklarini, ayniqsa daromadlilik va portfel diversifikatsiyasi nuqtayi nazaridan, tahlil qilgan. Ularning tadqiqotida 2015–2020-yillar oralig'ida xususiy kapital ulushi yuqori bo'lgan kompaniyalar

riskka nisbatan tuzatilgan daromadlilik bo'yicha yaxshiroq natijalar ko'rsatgan.

Thompson va boshqalar (2023) xususiy kapital investitsiyalarining ko'payishiga olib kelgan tartibga solish omillarini tahlil qilib, Evropadagi Solvency II tizimi va unga o'xshash xalqaro me'yoriy tuzilmalar kapital samaradorligini oshirish nuqtayi nazaridan xususiy kapitalni jozibador qilganini ko'rsatgan. Biroq ular riskni baholash va kapitalni taqsimlash metodologiyalaridagi muammolarni ham qayd etgan.

Chen va Rodriguez (2021) IFRS 9 standartini xususiy kapital investitsiyalariga qo'llashdagi murakkabliklarni ko'rsatgan. Bu standartda kutilayotgan kredit yo'qotishlari modelini talab etuvchi yondashuv xususiy kapitalda amalda murakkab bo'lib, odatiy risk modellari bu yerda mos emas. Natijada bir xil turdagi investitsiyalar turli kompaniyalarda turlicha hisobga olinadi.

Davies va Kim (2023) tomonidan olib borilgan dastlabki tadqiqotda IFRS 17 standarti sug'urta shartnomalari majburiyatlariga e'tibor qaratgani sababli, xususiy kapital aktivlarini majburiyatlar bilan moslashtirishda qo'shimcha murakkabliklar yuzaga kelishi aniqlangan. Xususiy kapitalni adolatli qiymatda baholash masalasi eng muhim va bahsli yo'nalishlardan biridir. Williams va Johnson (2022) tomonidan olib borilgan tadqiqotda yirik sug'urta kompaniyalari o'rtasida baholash uslublari va natijalari orasida katta tafovutlar mavjudligi qayd etilgan.

Metodologiya

Tadqiqotda aralash usul qo'llanildi – miqdoriy tahlil bilan bir qatorda sifatli baholash amalga oshirildi. Asosiy ma'lumotlar 25 ta yirik sug'urta kompaniyalarida faoliyat yurituvchi 45 nafar yuqori lavozimli moliyaviy mutaxassislar bilan o'tkazilgan intervyular asosida yig'ildi. Ular orasida bosh moliyaviy direktorlar, bosh investitsiya direktorlar va buxgalteriya bo'limi rahbarlari bor edi. Qo'shimcha ma'lumot sifatida 2019–2024-yillar oralig'idagi 100 ta sug'urta kompaniyalarining ochiq moliyaviy hisobotlari tahlil qilindi.

Tahlil va natijalar

Tahlil natijalariga ko'ra, sug'urta kompaniyalarida xususiy kapitalni hisobga olishda katta tafovutlar mavjud. 68% kompaniyalar NAV (sof aktiv qiymati) ma'lumotlariga tayanadi, faqat 32% mustaqil baholovchi orqali qo'shimcha baholash o'tkazadi, va atigi 15% kompaniyalar kross-valitatsiya uchun bir nechta baholash metodologiyalaridan foydalanadi. Baholash chastotasi bo'yicha ham bir xillik yo'q: 12% kompaniyalar oylik, 23% yillik, 65% esa choraklik baholashni amalga oshiradi. Bu esa moliyaviy hisobotlar va risk boshqaruvida noaniqliklarni yuzaga keltiradi.

Xulosa

Sug'urta kompaniyalari portfellarida xususiy kapital investitsiyalarining ahamiyati oshib borayotgani ularning buxgalteriya tizimini takomillashtirishni taqozo etmoqda. Amaldagi tizimlarda baholashning aniqligi, risklarni to'liq hisobga olish va manfaatdor tomonlar bilan shaffof aloqa yetarli emas. Taklif etilgan takomillashtirilgan tizim baholashning

integratsiyalashgan usullarini, ilgʻor risk oʻlchovlarini va kompleks hisobot tuzilmasini oʻz ichiga oladi.

Bunday tizimni joriy etish uchun tashkilotlarda texnologik va tashkiliy oʻzgarishlar zarur boʻladi, biroq u natijada aniqlik, muvofiqlik va manfaatdor tomonlar uchun qiymatni sezilarli oshiradi. Kelgusida bu yoʻnalishda ilgʻor texnologiyalarni joriy etish, ESG omillarini hisobga olish va xalqaro standartlarni uygʻunlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.